

Література

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 2008. – №2(59).
2. Линенко А. Ф. Саморозвиток майбутнього педагога під час навчання / А. Ф. Линенко // Наука і освіта. – № 5–6. – 2005. – С. 88–89.

УДК 373.3.091.26:7

Ю. Княжук,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Yu. Kniazhuk,

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University

ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

DIAGNOSTICS OF ELEMENTARY SCHOOL PUPILS' READINESS TO COMPREHEND WORKS OF ART

Анотація. У статті аналізуються дослідження, в яких розглядаються проблеми розвитку художнього сприймання учнів початкових класів. Акцент зроблений на критеріях та показниках, що дозволяють виявити рівень естетичної вихованості.

Abstract. the article analyzes research that examines the problems of development of artistic perceptions of primary school students. Emphasis is placed on the criteria and indicators that allow to show the level of aesthetic education.

Ключові слова: естетична вихованість, сприйняття творів мистецтва, критерії, показники та рівні сформованості художнього смаку, учні початкових класів

Key words. aesthetic education, perception of works of art, criteria, indicators and levels of formation of artistic taste, primary school students

Постановка проблеми. У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти зазначено, що мистецтво має унікальний вплив на особистість, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише через призму набуття художніх знань та навичок, а насамперед, як багатогранний засіб особистісного розвитку учнів. Сформованість в школярів особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва та навколишнього світу, художня та загальнокультурна обізнаність, пробудження інтересу до мистецтва, потреба в духовному самовдосконаленні – ключові уміння, які повинні засвоїти учні на уроках мистецтва. Проблематика сприйняття творів мистецтва є досить актуальною в світлі зростаючої ролі мистецтва як найважливішого засобу естетичного виховання підростаючого покоління та була висвітлена в працях (Р.Арнхейм, В. Асмус, А.Бакушинський, Л.Виготський, А.Дорфман, Е.Ільєнко, Д.Леонтьєв, М.Каган, Б.Теплов, С.Рубінштейн, П. Якобсон та ін.). Проблема художньо-педагогічної інтерпретації творів мистецтва в навчально-виховному процесі розкрита українськими вченими (Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька, О.Щолокова та ін.)

Правильне осмислення творів мистецтва створює сприятливу основу для оволодіння духовним багатством минулого, для розвитку естетичного смаку, для орієнтування в шедеврах світового живопису, в сучасному мистецтві та для усвідомлення художньої цінності творів. На тлі сьогодення, в умовах часткової втрати і трансформації багатьох культурно-моральних цінностей для молодого покоління, необхідність і значимість такого розвитку різко зростає.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати критерії та показники естетичної вихованості учнів початкових класів та визначити шляхи підвищення рівня їхнього художнього сприймання.

Виклад основного матеріалу. Показники того, наскільки розвинене художнє сприйняття в учня, повинні охоплювати пізнавальну, емоційну і вольову сфери його особистості. А.Бакушинський в своїх працях особливо виділяє роль емоційного відгуку на витвір мистецтва. За його словами, вся педагогічна робота з організації художнього споглядання окреслена в двох головних напрямках: переживання (емоційних моментів) і пізнання (з перевагою логічно-мисленневих процесів). Перший акт - основний і початковий, насамперед художньо-творчий, другий - є допоміжним. [1, ст. 56].

Водночас проблема вікового розвитку емоційно-ціннісного сприйняття творів живопису є недостатньо вивченою. Дане питання ми вважаємо актуальним та важливим, адже саме сприймання змісту твору забезпечує вплив на естетичні почуття дитини, сприяє тому, що учень не лише перцептивно сприймає художній твір, а й проникається ним, емоційно його переживає.

До показників розвиненості візуальної культури у дітей можна віднести:

1. Пізнавальну активність

- накопичення просторово-часових уявлень;
- накопичення історико-культурних знань і уявлень;
- накопичення естетичних уявлень про явища навколишньої дійсності;
- участь у дослідницькій діяльності в галузі художньої культури;
- освоєння і використання термінології, яку використовують в області мистецтва;
- застосування знань про факти та явища художньої культури і культури в цілому;
- вміння аналізувати явища мистецтва;
- вміння виявити ідею твору.

2. Емоційна активність

- емоційна чуйність на естетичні сторони явищ дійсності;
- співпереживання, відповідне вираженого в творі настрою;
- прояв почуття гармонії, композиційної цілісності; -
- прояв почуття єдності стилю.

3. Вольові прояви

- прагнення до поповнення естетичних і художніх вражень, до збагачення уявлень про художню культуру;

- прагнення до поповнення знань про твори, їх авторів та про історію мистецтва;
- прагнення знайти естетичні сторони в кожному явищі мистецтва;
- прагнення виявити ідею, проникнути в контекст художнього твору;
- бажання зрозуміти авторську позицію;
- толерантне ставлення до творів мистецтва різних епох і напрямків;
- прийняття визнаних творів сучасного мистецтва;
- прагнення до самостійної і об'єктивної оцінки твору;
- прагнення до дослідницької діяльності в галузі мистецтва;
- прагнення проявити свої здібності в художній діяльності;

4. Спілкування з приводу мистецтва

- прагнення поділитися своїми естетичними враженнями;

- вміння висловити своє ставлення до явищ мистецтва;

- вміння виявляти і обговорювати різні точки зору на дане явище мистецтва;

- прояв критичного і в той же час шанобливого ставлення до думки інших про явища мистецтва;

- вміння відстоювати власну точку зору на явище мистецтва і здатність скорегувати її.

5. Перенесення оцінок і художніх суджень на сприйняття творів інших видів мистецтва і явищ дійсності

- вміння співвіднести близькі за змістом твори різних видів мистецтва;

- здатність відчутти загальні стилістичні ознаки в творах різних видів мистецтва;

- залучення асоціацій з області мистецтва при сприйнятті явищ навколишньої дійсності і навпаки;

- прагнення до побудови цілісної художньої картини світу.

Беручи до уваги вищесказане, ми маємо на меті виявити рівень естетичного сприймання дітей

молодшого шкільного віку методом експерименту за допомогою завдань, які визначають: об'єм естетичних знань, сформованість морально-естетичних уявлень і потреб дитини, адекватність емоційних реакцій на художні твори, уміння відчувати настрій людей; рівень розвитку емоційних уявлень, прояв художньо-творчих здібностей в естетичній діяльності.

На підставі теоретичного аналізу педагогічних досліджень ми визначили критерії та показники естетичного сприймання дітей молодшого шкільного віку. Для складання і аналізу діагностики ми взяли критерії та показники естетичної вихованості дітей молодшого шкільного віку (за Ю.Любимовою) [2, ст. 60-64]. В рамках нашого дослідження діагностичні показники були спрощені. Нижче ми розглянемо критерії та їх показники з урахуванням спрощення.

Критерії естетичної вихованості Показники сформованості естетичної вихованості

Наявність естетичних знань

1.Прояв мимовільної емоційної реакції при сприйнятті естетичного в житті, мистецтві. (Перша реакція дітей на демонстровані їм художні твори, їх подальша поведінка.

2.Здатність визначати прекрасне та потворне в житті та мистецтві, розуміти образну мову мистецтва (здатність дітей дати оцінку художньому твору і сюжету зображеного на ньому. Розуміння того, що хотів донести автор своєю картиною та які методи він використовував для цього).

3.Развиток оцінюючих суджень, вміння відстоювати свої погляди, переконання, естетичні ідеали (згідно віковим можливостям).

Здатність до емоційної чуйності 1.Прояв мимовільної емоційної реакції при сприйнятті естетичного в житті, мистецтві. (Перша реакція дітей на демонстровані їм художні твори, їх подальша поведінка.

2.Адекватність емоційних реакцій. (Рівень яскравості і адекватності реакції дітей на той чи інший художній твір або його сюжет, після його розгляду та аналізу).

3.Вміння відчувати настрій людей, співпереживати. (Здатність дітей по картині розуміти настрій, характер, думки зображених людей.Здатність розкриття характеру і мотивів поведінки зображених людей).

Здібність до естетико-предметної творчої діяльності

1.Прояв художньо-творчих здібностей в естетичній діяльності (здатність дітей до швидкого орієнтування, уміння спланувати роботу, винахідливості, самостійності та оригінальності при виконанні художнього завдання)

Об'єктивно оцінити результати експериментальної роботи можливо лише у тому випадку, якщо її ретельно сплановано, вона характеризується відкритістю й масовістю, а результати систематично піддаються науковому аналізу, висновки та рекомендації вчасно коригуються й контролюються в процесі експериментальної роботи.

Звертаючись до досліджень таких науковців як Л. Виготський (1986 р.), С. Гольдентрихт (1974 р.), М. Гальперін (1974 р.), М Дубінка (2004 р.), [3; 4; 5], які стверджують, що під час якісного аналізу особистості не можна спиратися лише на узагальнені результати опитування, оскільки вони не завжди відбивають її реальний стан, слід паралельно використовували такі методи як педагогічне спостереження, творчі завдання, аналізувати діяльність молодших школярів під час освітнього процесу. Їх мета – з'ясувати знання учнів про поняття художньо-естетичного смаку та надбання культурно-історичної спадщини свого регіону, їх ставлення до народного мистецтва; виявлення рівня сформованості художньо-естетичного смаку у молодших школярів.

На підставі теоретичного аналізу нами було визначено три основні рівні сформованості художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку:

Високий рівень (смысловий). Учень тонко відчуває настрій, який хотів передати художник на картині, у розгорнутій відповіді розповідає про характер зображених дітей, фантазує про їхні подальші дії, висловлює оригінальні думки про почуття дітей.

Характерні ознаки: осмислення категорій змістовної форми як категорій емоційно-смыслових, розуміння базових смислів, закладених автором твору. Третій рівень є більш повним проявом контакту з змістом художнього твору. Глядач і художник знаходяться в партнерському діалозі двох світів. Завдання глядача складається в тому, щоб приєднатися до художника і зрозуміти

принципи світосприйняття і світорозуміння автора. Для цього глядачеві треба знати «правила» читання образотворчого тексту.

Середній рівень (емоційно-ціннісний). Учень визначає про що думають діти зображені на картині, їхній настрій. Проте, судження про картини невпевнені, неповні, нерозгорнуті;

Характерні ознаки: наявність в художніх судженнях не тільки предметно-функціональних і динамічних, але й емоційних відносин. Однак оцінка зображення вибудовується на основі власного, суб'єктивного ставлення до зображеного. На цьому рівні виникає розуміння емоційного характеру твору, авторського ставлення до зображеного; з'являється елементарна естетична оцінка твору.

Низький рівень (предметно-функціональний). Учень помиляється у визначенні настроїв дітей, спостерігається узагальненість суджень про сприйняття картин, емоційні характеристики прості та невизначені.

Характерні ознаки: наявність предметно-функціональних співвідношень в художніх судженнях. Глядача цікавить поверхневий пласт видимих подій, предметів, явищ. Діти часто інтуїтивно сприймають деякі виразні засоби, перш за все, колір. На цьому рівні відсутня усвідомленість зв'язку між емоційним впливом і колірною організацією творів.

Висновки. Перед сучасною школою стоїть найголовніше завдання - підготувати не лише освічену людину, а й сформувати естетично розвинену особистість з високим культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, усталеними художньо-естетичними смаками. В свою чергу, завдання вчителя на уроках мистецтва полягає в пробудженні інтересу до сприйняття мистецьких творів та відтворенні їх в художній діяльності учнів. Педагог повинен володіти майстерністю навчати школярів «бачити», усвідомлювати, відчувати твори мистецтва, щоб жодна картина не залишала учнів байдужими, а знаходила емоційний відгук у внутрішньому світі дітей. Таким чином, завдяки підростаючому поколінню, у сучасному суспільстві сформується високодуховна, культурна, естетично-вихована, з високими моральними принципами молодь.

Література

1. Бакушинский А.В. Исследования и статьи. М.: Сов. худож., 1981. 351 с.
2. Любимова Ю.С. Диагностика эстетической воспитанности учащихся начальных классов/ Ю. С. Любимцева// Начальная школа. – 2007. – 9. – С. 350 с.
3. Выготский Л.С. Психология искусства. Минск: Современное слово, 1998. 480 с.
4. Старовойт Л.В. Аплікація як засіб всебічного та гармонійного розвитку дошкільників / Л.В. Старовойт// Zbiór raportów naukowych. „Pedagogika. Nauka wczoraj, dzis, jutro (30.05.2015 – 31.05.2015) – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – P.9-11
5. Brovchak, L.S., Starovoit, L.V., & Likhitska, L.M. (2018). Pedagogical Conditions for Creative and Artistic Development of Children of Senior Preschool Age by Means of Art. *New Educational Review*, 52(2), 206-217
6. Starovoit, L. V. (2015). *Khudozhnye konstruyuvannya z paperu ta kartonu [The artistic design of paper and paperboard]*. Vinnytsya: FOP Korzyn D. Ju., 168.

УДК 373.3.015.31:792

Т. Коваль,

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

T.Koval,

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

**ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ
МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА**

**THEATRICAL ART AS A MEANS OF CREATIVE DEVELOPMENT OF THE
PERSONALITY OF A YOUNGER STUDENT**